

Available online at <http://dergipark.gov.tr/ijad>
Inonu University Journal of Art and Design
Faculty Homepage: <http://www.inonu.edu.tr/tr/gsf>

Kişisel Mekân Teorisi

Personal Space Theory

Merve Feyza ERGAN ^{a,*}

^a Araş. Gör., İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 44280 Malatya, Türkiye

Article history: Received 16.11.2020 / Accepted 30.12.2020

ÖZET ABSTRACT

Peyzaj mimarlığı okullarında, tasarım ve uygulama pratiği öğrencilerin eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır. Teori ise insanlara odaklanan, çevreleriyle nasıl etkileşime girdiklerini ve çevrelerinden nasıl etkilendiklerini anlayan disiplinlerle ilişkili bir iletişim halinde bulunmaktadır. Teoriler, peyzaj mimarlığının eserlerini görme ve yorumlama yeteneğini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu, bir öğrenci, tasarımcı, peyzaj mimarı ve aynı zamanda entelektüel bir topluluk olan tasarım topluluğunun üyesi olarak herkes için çok değerli bir beceridir. Proksemi olarak da bilinen kişisel mekân teorisi, insanların vücutlarını çevreleyen fiziksel mekânı nasıl kullandıkları üzerine yapılan çalışmadır. Bu çalışmada tasarım ve uygulama pratiği için elzem olan teori ve kuramın nitelik ve niceliklerini ortaya koyan Debra Flanders Cushing, Evonne Miller tarafından yazılmış olan *Creating Great Places: Evidence-based Urban Design for Health and Wellbeing* kitabının Personal Space Theory bölümü çevrilmiş ve literatüre kazandırılmasının öğrencilerin eğitimi açısından faydalı olacağı düşünülmüştür.

In landscape architecture schools, design and implementation practice plays an important role in the education of students. The theory is in an intricate communication with disciplines that focus on people, understand how they interact with their environment and how they are affected by their environment. Theories help improve the ability to see and interpret works of landscape architecture. This is an invaluable skill for anyone as a student, designer, landscape architect, and member of the design community, which is also an intellectual community. Personal space theory, also known as proxemics, is the study of how people use the physical space that surrounds their bodies. The Personal Space Theory section of the book *Creating Great Places: Evidence-based Urban Design for Health and Wellbeing*, written by Debra Flanders Cushing, Evonne Miller, which reveals the quality and quantity of the theory and theory that are essential for design and practice, has been translated, and its introduction to the literature was thought to be useful.

Anahtar Kelimeler: Kişisel Mekân Teorisi, Proksemi, Kentsel Tasarım, Peyzaj

Keywords: Personal Space Theory, Proxemics, Urban Design, Landscape

1. GİRİŞ

İnsan-mekân ilişkilerini anlama sürecine bakıldığında; psikolojiden sosyolojiye, felsefeden hukuka, kuramdan pratiğe uzanan geniş bir yelpazeden söz etmek mümkündür. İnsan fiziksel bir yapıya sahip olmasının yanında, doğası gereği, psikolojik ve duylara dayalı bir yapıya da sahiptir. Yaşamı boyunca karşılaştığı ve içinde bulunduğu mekânlar birey-birey; birey-toplum, toplum-toplum arasındaki ilişkilere de yansımakta ve etkin rol oynamaktadır. Peyzaj mimarlığı, bireyin kendine ait özel alanı olan kişisel mekândan kamusal mekâna kadar pek çok mekânda etkin rol oynamaktadır. Bireyin yaşamı boyunca belleğinde iz bırakan hem bireysel belleğinin hem de toplumsal/kolektif belleğin oluşmasında doğru orantılı bir yapıya sahip olan peyzaj mimarlığının bu endişelerle öğretilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, peyzaj mimarlığı okullarında pratik ve uygulamaya dayalı stüdyo derslerinin kuram ve teori bilgisi ile desteklenmesi ve öğrencilerin bu konular üzerinde düşünmeye ve öğrenmeye teşvik edilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin kuram ve teorinin önemini fark edip öğrendiklerinde uygulamadaki başarılarının da pozitif yönde değişeceğini söylemek mümkündür. Daha insani bir çevre yaratılması için kuram ve pratiğin birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Bu çalışma, pratik bilgiyi destekleyecek olan teori ve kuramın ne olduğu ve ne kadar önemli olduğu üzerine dikkat çekmek ve öğrencilere bu süreçte katkı sunmak amacı ile ele alınmıştır.

1.1 Kanıta Dayalı Tasarımın Gerekliliği

Mekân yaratırken, tasarımcıların bilinçli tasarım seçimleri yapmak için kendilerini eleştirel tasarım teorileri ve ilgili araştırma kanıtlarıyla ilgili kapsamlı bir bilgi ile donatmaları gerekmektedir. İster bir kent meydanı, bir oyun alanı, park veya yaşlı bakımı tesisi tasarımı olsun; her bir tasarım kararı, bir yerin deneyiminin olumlu ve unutulmaz ya da sıradan ve unutulabilir olup olmadığını belirlemek için elzemdir.

Kentsel tasarımdaki çağdaş uygulama, yerlerin yerel kullanıcılarının ihtiyaçlarını daha iyi karşılamasını sağlamakta; çocuklar, gençler, yetişkinler, yaşlılar, aileler ya da girişimciler gibi çeşitli seslerin kentlerin planlamasına dâhil edilmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte, tasarımda teorik bir bakış açısı ve kanıta dayalı uygulama kullanmak da gerekmektedir. Ancak o zaman, tasarım sanatı ve bilimi pratik ile tam olarak bütünleşmekte; dolayısıyla insanlara ilham veren, onları heyecanlandıran, destekleyen, etkinleştirebilen, iç dünyalarına dokunabilen ve dönüştürebilen mekânlar yaratmak mümkün olabilmektedir.

1.2 Kanıta Dayalı Tasarım Uygulamasının Desteklenmesi

Tasarım sürecine araştırmaya ve kanıta dayalı tasarımın önemine bakıldığında, üç kilit konu dikkat çekmektedir. Birincisi, tasarım projelerindeki araştırma süreci genellikle gayri resmidir ve sistematik değildir. Yapılı çevre projelerinin çoğu, problem tanımlama, kullanıcının ihtiyaç analizi ve saha analizi dâhil olmak üzere tasarım sürecinin çeşitli aşamalarında değişen düzeylerde araştırmalar içermektedir. Bununla birlikte, bu bilgiler genellikle proje alanlarına özgüdür ve geleneksel araştırma protokollerini takip eden, aynı zamanda etik araştırma gerekliliklerine uyan yöntemlerle toplanabilmektedir. Tasarım sürecinde yapılan araştırmalar, büyük ölçüde müşterilerin ve tasarımcıların anekdot kanıtlarına dayanabilmekte ve genellikle gayri resmi olarak gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, araştırmalar taraflı olabilmekle birlikte yanlış olma potansiyeline de sahiptir. Bir tasarımın kalitesi karar alma girdileri kadar iyidir, bu nedenle profesyonel tasarımın araştırmaya ve kanıta dayalı teoriyle daha açık bir şekilde ilgilenmesi gerekmektedir. Tasarımcılar nadiren araştırma yöntemleri konusunda eğitilmekte, bazen ise bunu yapmak konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Kirk Hamilton ve Mardelle Shepley'in açıkladığı gibi 'araştırma yöntemleri tasarım sürecinin sanatını zayıflatır' şeklinde bir etki yaratabileceğinden endişe etmektedirler (Cushing & Miller, 2019).

Araştırmaya ve kanıta dayalı tasarımın önemi ile ilgili ikinci bir konu, tasarımcıların veya ilgili profesyonellerin hem araştırma hem de uygulama açısından meslek üzerinde kritik, uzun vadeli bir etkiye neden olan belirli yöntemleri savunması olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, sayısız peyzaj mimarı Ian McHarg'ın (1969) çalışmalarından ve alan koşullarını ve özelliklerini analiz etmek için kullanılan sistematik karşılaştırma haritalama yönteminden etkilenmektedir. McHarg'ın yönteminin tarihsel önemine rağmen, eleştirilere karşı başı dikliği bulunmamaktadır (Cushing & Miller, 2019). Bazı kesimler haritaların doğası gereği öznel olduğunu savunmaktadır, çünkü bu haritaları yapanların herhangi bir şey eklerken neyi dâhil edip neyi dâhil etmemeye karar vermek zorunda kalmaları yine onların kendi öznel değerlendirmelerine göredir. Buna ek olarak, tasarım araştırmacıları ve uygulayıcıları genellikle farklı yerlerde iletişim kurmakta, yazmakta ve yayınlamaktadırlar. Kirk Hamilton ve Mardelle Shepley'e göre, bir mimarlık firmasındaki tipik kütüphanenin, nadiren araştırmayı yayınlayan Mimari Kayıt (*Architectural Record*) ve Peyzaj Mimarlığı (*Landscape Architecture*) gibi dergilere nasıl sahip olacağını açıklamaktadır. Öte yandan, tasarım araştırmacıları tasarım ofislerinde sergilenen Çevresel Psikoloji (*Environmental Psychology*), Çevre ve Davranış (*Environment and Behavior*) veya Peyzaj Araştırmaları (*Landscape Research*) gibi akademik dergilerde nadiren yayın yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu sınırları aşmak, mimarları ve tasarımcıları araştırmanın 'kuru veya donuk' olmadığı konusunda ikna etmek, 'tasarım deneyiminin yaratıcı bir şekilde zenginleştirilmesi için fırsat' sunmak mekân yaratmak ve teorik bir inşa gerçekleştirmek açısından büyük önem arz etmektedir (Cushing & Miller, 2019).

Üçüncüsü ise, araştırmanın bir uygulamanın alt yapısını nasıl güçlendirdiğini bilgi yönünden nasıl desteklediğini anlamak çok önemlidir. Milburn ve arkadaşları, her ne kadar özellikle peyzaj mimarisine atıfta bulunulsa da tüm yerleşik çevre meslekleri için 'tasarımla ilgili araştırmaların hem akademide geçerliliği olabilmesi hem de mesleğe uygulanabilir olabilmesi için titiz ve esnek olması gerektiğini belirtmektedir. Kirk Hamilton ve David Watkins, bu tanımları genişletmekte ve kanıta dayalı tasarımı 'bilinçli bir müşteriyle birlikte her bireyin ve eşsiz projenin tasarımı hakkında eleştirel kararlar vermede araştırma ve uygulamalardan elde edilen mevcut en iyi kanıtların vicdani, açık ve makul bir şekilde kullanılması için bir süreç' olarak tanımlamaktadır (Cushing & Miller, 2019). Her alan ve tasarım bir şekilde benzersizdir,

tasarımcının araştırma teorisi ve bulguları ile eleştirel bir şekilde ilgilenmesini ve her bir benzersiz alan, tasarım ve karar verme sürecini düşünceli olarak yorumlamasını ve uygulamasını sağlamaktadır.

1.3 Teori

Teori veya kuram, bilimde bir olgunun, sürekli olarak doğrulanmış gözlem ve deneyler baz alınarak yapılan bir açıklaması olarak ifade edilmektedir. Teori, herhangi bir olayı, vakayı, görüngüyü açıklamak için kullanılan düşünce sistemidir. Genel anlamda, kuram, bir düşüncenin genel, soyut ve rasyonel olmasıdır. Ayrıca bir kuram, açıklanabilir genel bağımsız ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkelere bağlı kalarak doğada sonuçların nasıl örneklendirileceğini yani pratiğe döküleceğini de açıklamaya çalışmaktadır (URL-1, 2020). Teori; insanlara odaklanan, çevreleriyle nasıl etkileşime girdiklerini ve çevrelerinden nasıl etkilendiklerini anlayan disiplinlerle iç içe bir iletişim halinde bulunmaktadır. Herrington'a göre teoriler, dünyadaki fenomenleri nasıl yorumladığınız, deneyimleri nasıl anladığınız, kalıpları nasıl keşfettiğiniz ve anlam ürettiğinize ilişkin tartışmalı açıklamalardır. "Tartışmalı" kelimesine dikkat etmek gerekmektedir. "Teorinin" bilimsel yöntemde bir aşama olduğu bilimlerin aksine, beşeri bilimlerde çoğu teori tartışmalı tartışma bölgesinde kalmaktadır. Bu, okuyucuya ya da araştırmacıya sunulan teorilerin çoğunun iyi tahminler ve tartışmalı hesaplar sonucunda oluşturulduğu anlamına gelmektedir. Genel olarak, tasarım alanında özellikle bilgi içeriği donanımlı olan ve peyzaj tasarımcıları için güçlü motivasyon sağlayan -dirençli, normatif ve açıklayıcı- üç tür teori bulunmaktadır (Herrington, 2016). Teoriler, peyzaj mimarlığının eserlerini görme ve yorumlama yeteneğini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu, bir öğrenci, tasarımcı, peyzaj mimarı ve aynı zamanda entelektüel bir topluluk olan tasarım topluluğunun üyesi olarak herkes için çok değerli bir beceridir.

Bu bölümden itibaren tasarım ve uygulama pratiği için elzem olan teori ve kuramın nitelik ve niceliklerini ortaya koyan Debra Flanders Cushing, Evonne Miller tarafından yazılmış olan *Creating Great Places: Evidence-based Urban Design for Health and Wellbeing* kitabının *Personal Space Theory* bölümü aynen çevrilmiş ve literatüre kazandırılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

2. KİŞİSEL MEKÂN TEORİSİ¹

Proksemi² olarak da bilinen kişisel mekân teorisi, insanların vücutlarını çevreleyen fiziksel mekânı nasıl kullandıkları üzerine yapılan çalışmadır. Mekânın dilidir ve diğer kişilerle belirli bir fiziksel mesafeyi korumak için doğuştan gelen ihtiyacımızdır.

Dünya'da yaşayan 7,7 milyar insanın yarısından fazlası şehirlerde yaşamaktadır. Yüksek yoğunluklu dairelerde, genişleyen banliyölerde veya kaotik gayri resmi yerleşimlerde, şehir deneyimlerimiz önemli ölçüde değişebilir. Las Vegas, Jakarta ya da Melbourne'da nerede yaşıyor olursak olalım, her birimiz mekân üzerinde yaşamamıza yardımcı olan görünmez bir 'kişisel mekân balonu' taşımaktayız. Nörobilimci Michael Graziano (2018) tarafından 'kötü nefes bölgesi' olarak hatırlanan bu içgüdüsel görünmez koruyucu bölge, kalabalık toplu taşıma araçlarında bir yabancı bize çok yakın oturduğunda neden rahatsız hissetmeye meylettiğimizi ve neden patronumuzdan ziyade iyi arkadaşlarımıza daha yakın durma eğiliminde olduğumuzu açıklar. Fiziksel mekânda nasıl algıladığımız, yönettiğimiz, davrandığımız ve hissettiğimiz, kişisel mekân teorisinin özüdür. Bu bölüm, kişisel mekân teorisinin tasarımcılar için neden ve nasıl çok ilgili olduğunu, kamusal mekân, işyerleri ve bina tasarımından pratik örnekler üzerinde durarak açıklamaktadır.

¹"Kişisel Mekân Teorisi" ve alt başlıkları, Debra Flanders Cushing ve Evonne Miller tarafından yazılan *Creating Great Places: Evidence-based Urban Design for Health and Wellbeing* kitabının *Personal Space Theory* bölümünün çevirisidir.

²Makale içerisinde kullanılan proksemi sözcüğünün Türkçe karşılığı "yakınlıktır". Literatür araştırmasında karışıklık ve anlam kaybı yaşanmaması için sözcük bu haliyle kullanılmıştır.

2.1 Kişisel Mekân Teorisinin Kökenleri

Hayvanlarda kişisel mekân kavramını ilk gözlemleyen hayvanat bahçesi biyoloğu ve hayvan psikoloğu Heini Hediger (1908-1992) idi. Sırasıyla Bern, Basel ve Zürih Hayvanat Bahçelerinin direktörlüğünü yapan Hediger, hayvanların mekânlarını ve davranışlarını kısıtlayan sayısız görünmez doğal mekân-zaman sınırlaması ile bağlı olduğunu gözlemlemiştir. Gözlemlerine göre, hayvanlar doğal olarak birbirleri arasında son derece sabit bir mesafeyi koruyor, sözsüz vücut hareketleri yoluyla iletişim kuruyor gibi görünmekteydi ve diğer hayvanlar ile uzaklıklarına bağlı olarak farklı davranıyorlardı. Hediger'in hayvanlardaki biyolojik sosyal mesafe, uçuş mesafesi, savunma ve kişisel mekân kavramları, Wild Animals in Captivity (1950)de ana hatlarıyla, daha sonraki insan sosyal mesafe teorileri için teorik temeli oluşturmuştur.

Kültürel antropolog ve kültürler arası araştırmacı Edward T. Hall (1914-2009) özellikle Hediger kavramlarıyla ilgilenmiştir. Hall, Amerikalı diplomatlara kültürlerarası iletişim becerileri öğretmiş ve insan mekânsal davranışlarında benzer kültürler arası modeller gözlemlemiştir.

Şekil 1. Kişisel mekânın korunması hem toplu taşımada hem de Şili, Santiago'da yoğun bir caddeden geçerken yoğun kentsel ortamlarda zorlayıcıdır.
Kaynak: Mauro Mora, Unsplash, CC.

Örneğin Kuzey ve Güney Amerikalılar, çok yakın ya da çok uzak durdukları için birbirlerini yanlışlıkla çok "ısrarcı" ya da "soğuk" olarak yorumlamışlardır. Hall daha sonra The Silent Language (1959) ve The Hidden Dimension (1966) da dâhil olmak üzere kitaplarında mekânın, zamanın ve kültürün mikro düzeyde yönlerini araştırmıştır. Hall, insanın mikro-mekânı bilinçsizce nasıl yapılandığı üzerine bir çalışma olarak tanımladığı 'proksemi' terimini ortaya koymuştur ve bu terim, günlük işlerin yürütülmesinde insanlar arasındaki mesafe, ev ve binalardaki mekânın organizasyonu ve nihayetinde kasabaların düzeni olarak tanımlanmaktadır (Hall, 1963, sayfa 1003).

The Hidden Dimension kitabında, Hall ikna edici bir şekilde, mekânın kelimeler kadar yüksek sesle konuştuğunu ve anlamının insanların kendi aralarında ve başkaları arasında kurdukları mesafelerle aktarıldığını savunmuştur. Hall, bugün kişisel mekân anlayışımızın temelini oluşturan iki temel argüman olduğunu belirtmiştir. Birinci argümanı, mekânsal yorum genellikle gizlidir ve bilinçaltındadır (dolayısıyla kitabının başlığı, The Hidden Dimension). İkinci argümanı ise, tüm insanlar kültürel olarak belirlenen beklentiler ve bireysel kişisel mekân sınırları ile mekân hakkındaki kural ve ipuçlarını üstü kapalı olarak kültürlerinden öğrenirler. Hall, çağdaş tasarımcılar için rehberlik sağlamaya devam eden dört farklı kişilerarası bölge tanımlamaktadır: yakın, kişisel, sosyal ve genel. Hall'ın kişisel mekânı, samimi etkileşimden kamusal etkileşimlere doğru ilerleyen bir dizi görünmez küre olarak nasıl görselleştirdiği, bölgeler listesinde ve Şekil 2'de gösterilmiştir. Bu mekân dilini anlamak tasarımcılar için kritik

öneme sahiptir, çünkü Hall'ın açıkladığı gibi, "eğer biri ölçülebilir boyutlara sahip bir dizi görünmez balonla çevrelenmiş birini görebilirse, mimarlık yeni bir ışıktadır görülebilir" (Hall, 1966, s. 121). Hall'ın mekânsal taksonomisinin dikkate değer bir sınırlaması, Kuzey Amerika kültürel bağlamından geliştirilmesiydi. Bununla birlikte, bir sonraki bölümde açıklandığı gibi, bazı bireysel ve kültürel nüanslara rağmen, bu mekânsal örüntü genellikle geçerlidir. Hall ayrıca başlangıçta her bölgeyi yakın ve uzak evrelere ayırmış, bu ayırım sonraki araştırmalarda nadiren kullanılmıştır.

- **1. Bölge: Yakın mesafe.** Yarım metre içinde (15–45 cm), birbirine yaklaşılabilir mesafedir ve bu mesafe sadece sevdiğimiz içindir. Bu mesafede, diğer kişinin yakın varlığı tartışılmaz ve zaman zaman çok yoğundur; diğer kişinin bedeni görülebilir, hissedilebilir, kokusu duyulabilir ve dokunulabilir. Dolayısıyla bu mesafede olmak güven, sevgi ve samimiyetin mesafesidir. İnsanlar normalde bu yakın mesafeye sadece izinle girer ve bu kişiler duygusal olarak yakın olduğumuz insanlardır (aile, sevdiğimiz, yakın arkadaşlar). Bu yakın mekâna rızasız girmek son derece rahatsız edici ve agresif bir eylem olarak algılanır.

Yakın Mesafe
(Intimate Distance)

Kişisel Mesafe
(Personal Distance)

Sosyal Mesafe
(Social Distance)

**çizim ölçekli değildir
(*drawing is not to scale)*

Manspreading

She-bagging

Şekil 2. Mekân sınırlarını görselleştirmek ve korumak- "manspreading" ve "she-bagging"*.
Kaynak: Ama Hayyu Marzuki çizimi

(Manspreading kavramı, erkeklerin oturuş pozisyonlarında bacaklarını aşırı açarak yanında oturan kişileri rahatsız etmelerinden dolayı ortaya çıkmış bir sokak terimidir. Zaman içerisinde sözlüklerde yer edinmiştir. She-bagging ise manspreading kavramının kadınlara uyarlanmış halidir ve kadınların oturdukları yerlerde yan koltuklara kişisel çanta ve eşyalarını koyarak alan işgal etmelerinden dolayı ortaya çıkmıştır.)

- **2. Bölge: Kişisel mesafe.** 0,5 ila 1,2 metre, kişisel mesafe "kol uzunluğu" dur. Aile ve arkadaşlar arasındaki etkileşimler içindir. Yabancılara (örneğin bir uçakta veya trende) bu kadar yakın oturulduğunda, bu yakın temas genellikle rahatsız hissettirir.

- **3. Bölge: Sosyal mesafe.** 1,2 ila 4 metre arası, bu sosyal mesafe, iş toplantılarındaki iş arkadaşları veya sosyal ortamlardaki gruplar gibi tanıdıklarla günlük etkileşimler içindir. Bu mesafede, etkileşimler daha resmi ve sesler daha yüksektir.
- **4. Bölge: Genel mesafe.** 4 metreden büyüktür, bir konferans salonunun mesafesi, güçlü kişilerle büyük toplantıların mesafesidir. Başka bir kişiyi güvenle göz ardı edebileceğiniz mesafe olarak kabul edilir. Bir bakışta, insanlar tüm vücudu görebilir, ancak daha yüksek sesle konuşmak zorunda kalırlar ve ince nüansları alamazlar.

Birinin kişisel mekân sınırları içinde olmak pozitif veya negatif olabilmektedir. Örneğin, 'birinin yüzüne çıkışmak' ifadesi genellikle tehdit olarak kullanılır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump, yakın fiziksel duruşuyla sık sık geleneksel kişisel mekân normlarını ihlal ederek insanları rahatsız hissettiren bir örnektir. İkinci 2016 cumhurbaşkanlığı tartışması sırasında sık sık Hillary Clinton'un kişisel mekânını işgal etmiş ve alışılmadık şekilde ona yakın durmuştur. Kişisel mekân sınırlarımız, vücudumuz etrafında görünmez bir güvenlik bölgesi olarak işlev görmektedir. Başkaları kişisel mekânımızı izinsiz işgal ettiğinde, rahatsız ve endişeli hissederiz.

Çok kalabalık kamusal mekânlarda bireysel deneyimlerimizi ve içgüdüsel davranışlarımızı düşünün. Kalabalık bir asansörde sessizce durur musunuz, göz temasından kaçınır ve ayaklarınıza bakar mısınız? Bir topluluk içinde bir yabancı kamusal mekânınızı işgal ederek size çok yakın ve ayakta konuşuyorsa, içgüdüsel olarak geri adım atıyor musunuz? En son havaalanı bekleme salonundayken hangi koltuğu seçtiniz? Eşyalarınızı yanınızda boş bir koltuğa oturtup 'mekânınızı' işaretleyerek diğer bekleyen yolcuların arasında oturmaya çalıştınız mı? (Şekil 2'de she-bagging).

Kişisel mekân teorisinin en önemli örneği, toplu taşıma konusunda nasıl davrandığımızdır. İnsanlar grup halinde seyahat etmedikçe, tüm ücretsiz oturma sıralarının her birinde sadece bir kişi olacaktır. Sadece her sıraya bir kişi yerleştiğinde, yabancılar yan yana oturmaya başlayacaklardır. Bu durumların her birinde içgüdüsel tepkilerimiz, kişisel mekân teorisi ve prokseminin günlük yaşamın ritimlerini, akışlarını, faaliyetlerini ve deneyimlerini şekillendiren önemli, genellikle görünmez bir güç olarak kaldığını göstermektedir.

2.2 Alansal Düşünme

Mekân ve savunulabilir kamusal mekânın materyaller yoluyla kaplanması ve işaretlenmesi, aynı zamanda kültürel normların, durumsal faktörlerin ve gücün bir göstergesidir. Alansallık kişinin görünmez veya görünür sınırları kullanarak bir mekân üzerindeki kontrolünü gösteren bir davranıştır. Sommer'in (1969) dört alansal kategoriyi tanımlayarak belirttiği temel bir mekâna sahip olma ihtiyacını yansıtır: kamu, ev, etkileşim ve beden. Kamusal alan, sokaklar ve parklar gibi herkesin ücretsiz erişime sahip olduğu yerleri içermektedir. Sınırlar genellikle belirli değildir, bu nedenle insanlar kendi alanlarını çanta, kitap, palto ve su şişesi gibi kişisel eşyalarla belirlerler. Bir bankta uzanmak, yere piknik battaniyesi veya kilim sermek veya kısa bir süre uzaklaşırken şişenizi masada bırakmak, fiziksel olarak 'alanınızı işaretlemenin' tüm örnekleridir. Şekil 2, erkeklerin ve kadınların bedenleri ve eşyalarını kullanarak toplu taşımada alanlarını nasıl belirlediklerini göstermektedir: 'manspreading' (erkekler bacaklarını genişleterek iki koltuk işgal eder) ve 'she-bagging' (kadınlar çantaları ile yer kaplarlar).

İkinci kategori, ev bölgeleri, grupların belirli bir alanı işgal etmeleridir; küçük bir grup arkadaşın düzenli olarak yerel Boston barında bir araya geldiği 1980'lerin Amerikan sitcomu Cheers'i düşünün. Benzer şekilde, 1990'lardaki televizyon şovu Friends'de, Central Perk kafesi popüler bir üçüncü mekân, ev alanıydı. Üçüncü kategori, kitap kulüpleri veya yazı grupları gibi belirli sınırlara ve kurallara sahip sosyal toplantıları içeren etkileşimli alanlardır. Son kategori vücut alanı, bizi çevreleyen kişisel alan, görünmez sınırlarımızdır. İnsanlar bir kafede, yerel kütüphanede veya kendi evlerinde devamlı tercih ettikleri bir koltuk ile vücut alanlarını tanımlayabilir ve sahiplenebilirler. Alansallık, aslında insanların algılanan alanı sahiplendiğini gösterme ihtiyacı, kişisel alan teorisinin nesnelere, şeylere ve yerlere uzantısıdır. Bu sınırların doğası ve kullanıcıların kişisel alan gereksinimleri, tasarımcıların bir yerin büyüklüğü, şekli, ölçeği ve oranlarıyla ilgili kararlarına yön vermelidir.

2.3 Kişisel Mekânın Ölçeği, Düzenlemesi ve Esnekliği

Kişisel teorinin tasarım pratiğine nasıl bilgi vermesi gerektiğini derinlemesine incelemeyen önce, bu alandaki araştırmalar kısaca gözden geçirilmiştir. Hall'ın mekânsal taksonomisinin ortak bir eleştirisi, ağırlıklı olarak Kuzey Amerika merceğinden, kişisel deneyimlerden ve kültürler arası etkileşim hikâyelerinden faydalanarak geliştirilmesidir. Antropoloji, sosyoloji, psikoloji, iletişim, coğrafya ve tasarım da dâhil olmak üzere çeşitli disiplin alanlarından bilim adamları, birçok bağlamda ve kültürde kişisel mekân, proksemi ve alansallık kavramlarını sistematik olarak araştırmışlardır. Bu büyük araştırmalar, görünmez kişisel mekânın 'balonunun' var olduğunu, ancak 'boyutunun' milliyet, kültür, etnik köken, kişilik, cinsiyet, yaş, tanıdıklık derecesi, yer ve durum gibi faktörlere bağlı olarak değiştiğini göstermektedir.

Kültür, Akdeniz, Arap ve Latin Amerika kültürlerindeki kişisel mekânın Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika kültürlerinden önemli ölçüde daha küçük olduğu gibi, tercih edilen fiziksel mesafelerin önemli bir belirleyicisidir. Sosyo-kültürel normların yanı sıra, son araştırmalar psikolojik ve ekolojik değişkenlerin de (yerleşik bölgenin sıcaklığı, parazit stresi ve nüfus büyüme oranı gibi refah ve çevresel faktörler dahil) tercih edilen kişilerarası mesafelerin kültürel modellerini etkilediğini göstermektedir. Varsayımsal mekân sınırlarını değerlendiren bir çalışma, 42 ülkeden 8.943 katılımcıdan, basit bir grafikte, başka bir kişinin (bir yabancı, arkadaş veya daha samimi bir ilişki) konuşma sırasında rahat kalabilmeleri için ne kadar yakın durabileceklerini belirtmelerini istemiştir. Katılımcı cinsiyeti ve ortalama ülke sıcaklığı tercih edilen sosyal mesafeleri öngörmüştür ki, kadınlar ve daha soğuk ülkelerdeki insanlar yabancılardan daha uzak bir mesafeyi tercih etmektedir (Sorokowska ve ark., 2017).

Hızlandırılmış dijital fotoğrafçılığın gözlemlerini kullanan Özdemir (2008), Türkiye ve ABD'deki alışveriş merkezi kullanıcıları için kişilerarası mesafeleri araştırmıştır. Üç binden fazla kişilerarası mesafeyi kaydederken Türk alışveriş merkezlerindeki çiftlerin ABD alışveriş merkezlerindeki çiftlerden daha yakın etkileşime girdiğini, en büyük kişilerarası mesafenin ise diğer ergenlerle etkileşime giren ergenler arasında olduğunu göstermiştir. Akılda kalıcı deneysel çalışmalar, erkek pisuarlarında alan kullanımını da belgelemiştir. Araştırmacılar, pisuarda bir kişinin diğerine farklı yakınlıklarda durduğu durumlarda idrar çıkarma hızını ve süresini ölçmüştür; sonuç olarak kişi ne kadar yakınsa, idrar çıkarmadaki gecikme o kadar büyük olmuştur (Middlemist, Knowles & Matter, 1976). Benzer şekilde, bir kişi su fiskeyesine daha yakın oturduğunda (bir buçuk ya da üç metreye yarım metre), erkek üniversite öğrencilerinin çeşmeden içmeleri daha az olasıdır ve daha az su içmektedirler (Barefoot, Hoople & McClay, 1972). Bu örnekler, bilinçli olarak farkında olmasak bile, kişisel mekân teorisinin günlük davranışlarımızı nasıl etkilediğini vurgulamaktadır.

TSSB deneyimi (travma sonrası stres bozukluğu) ve otizm spektrum bozukluğu (OSB) gibi bireysel farklılıklar da kişisel mekânın boyutunu, regülasyonunu ve esnekliğini etkiler. Dışa dönükler, içe kapanık kişilerden daha küçük kişisel mesafe bölgelerine sahiptir. Dışa dönükler, kendilerine yakın duran insanlarla daha rahat olabilirken, içe dönükler تنها bir köşede bir güvenli mekân seçebilmektedir. Mekânsal yakınlık dostlukları öngörmektedir; iş yerinde birbirine yakın oturan ya da yan yana yaşayan insanların arkadaş olma olasılıkları daha yüksektir (Festinger, Schachter & Back, 1950). Son zamanlarda, ortak öğrenci yurtlarındaki deneyimler üzerine yapılan çalışmalar tasarım özelliklerini istemsiz sosyal etkileşimler (ör. Ortak bir ortak mekân ve kişisel banyo eksikliği) ile daha güçlü kişilerarası bağlar ve refahı bağdaştırmıştır (Easterbrook ve Vignoles, 2014). Psikiyatrik ve gelişimsel bozukluklar da insanların kişisel mekânları düzenleme şekillerini değiştirmektedir. TSSB'si olan erkek savaş gazileri, fiziksel olarak istismar edilen çocuklar ve OSB'li çocuklar önemli ölçüde daha büyük kişisel mekân sınırlarına sahiptir, mekânsal sosyal ipuçlarını yanlış yorumlayabilir ve başkalarının kişilerarası mesafesini uygun şekilde denetleyememektedirler (bkz. Örneğin, Gessaroli ve ark., 2013).

2.4 Mekânın Dili ile Tasarım

Bu araştırmalar, harika mekânlar yaratmanın kişisel mekân teorisinin takdir edilmesini gerektirdiğini tekrar hatırlatmaktadır. Mekânların tasarımı, insanların samimiyet, kişisel bağlantı, sosyalleşme, toplanma ve yalnız olma gibi farklı ihtiyaçlarını karşılayan harika mekânlar ile insanları ayırabilir veya bir araya getirebilmektedir. Hall, hem sabit (duvarlar, kapılar ve pencereler gibi hareketsiz alan özellikleri) hem de yarı sabit özelliklerin (mobilya,

sandalye ve masa gibi hareketli elemanlar) kişisel mekân algımızı ve kullanımımızı etkilediğini gözlemlerken, İngiliz psikiyatrist Humphry Osmond, belirli mekânsal düzenlemelerin sosyal etkileşimi hem teşvik edebildiğini hem de caydırabildiğini ilk kez gözlemlemiştir. Osmond, sosyofuj (insanları ayıran) ve sosyopet (insanları bir araya getiren) ifadelerini üretmiştir. Sosyofuj mekân, ızgara benzeri, konferans salonu oturma, kilise sıraları veya kütüphane çalışma alanları gibi insanları birbirinden uzak tutmak için tasarlanmış mekânları belirtirken, sosyopet mekân radyal, bilinçli bir şekilde samimi ve insanları bir araya getirmek için tasarlanmış mekânları belirtmektedir. Daha büyük ölçekte, New York'un Washington Square Park'ındaki birbirine bağlı spiraller, halkalar ve hunilerin sosyopet tasarımı, özellikle teşvik edilmiş sosyal etkileşimin iyi bir örneğidir. Daha küçük bir ölçekte, müdürünüzün ofisindeki sandalyelerin, samimi bir sohbeti teşvik etmek için davetkâr bir sosyopet yarı dairede nasıl düzenlenebileceğini veya hiyerarşiyi güçlendirmek için sosyofuj bir düzenlemede birbirinin karşısında nasıl olabileceğini düşünün.

Daha sonraki çalışmalarında Osmond, bu fikirleri test etmek için çevre psikoloğu Robert Sommer ile iş birliği yapmıştır. Psikiyatrik tesisteki günlük bir odaya yaptıkları yeni tasarım, kişiler arası etkileşimlerin sıklığını iki katına çıkarmıştır. 1969'da yazdığı *Personal Space: The Behavioral Basis of Design* adlı kitabında Sommer, binaların öncelikle biçim veya estetik için değil, işlev ve kullanılabilirlik için inşa edilmesi gerektiğini savunarak, sosyal davranışı etkilemek için yapılan tasarım ve mobilya düzenlemelerinin gücü üzerine düşünmüştür. Sommer'in gözlem tabanlı, disiplinler arası mekânsal araştırması, kamu binaları ve mekânları için kanıta dayalı tasarımın önemini vurgulamaktadır. Hapishaneler, yaşlı bakım evleri, okullar, havaalanları ve hastaneler gibi çeşitli ortamlarda oturma düzenlerini ve davranışlarını gözlemleyen Sommer, insanların doğuştan gelen gizliliğe ihtiyaç duyduklarını kanıtlamış ve bunu köşeleri, kameriyeleri, 'bir süpürge dolabı, yangın merdiveni veya tuvaletleri' kullanarak sağladıklarını ortaya koymuştur (Sommer, 1969, s.93). Havaalanlarını toplumdaki en sosyofuj yerler olarak tanımlayan Sommer, bekleme alanlarındaki esnek olmayan kurumsal koltuk sıralarının bağlantı kurmak yerine nasıl ayırdığını anlatmıştır. Yerel havaalanınıza bir bakış, çağdaş mekânsal tasarım uygulamalarında önemli bir değişikliği doğrulayacaktır; modern havaalanları yaratıcı biyofilik ve sürdürülebilir tasarım uygulamalarının yanı sıra tipik olarak esnek mobilyalar içerir, daha az steril ve ruhsuzdur.

İç mekân tasarımı uygulamaları için proksemının önemini, Linda Nussbaumer, *Human Factors in the Built Environment* (2013) adlı kitabında, iç mekân tasarımcılarının yakın alan sınırlarına nüfuz eden ortamlar yaratmaktan nasıl kaçınmaları gerektiğini belirterek açıklamıştır. Örneğin, iç mekân tasarımcılarının barlardaki kokteyl masalarının özel konuşmaları (yakın alan) bozmamak için birbirine çok yakın olmamasını sağlamaları gerekir ve bekleme odalarında insanlar kendilerini yabancılardan (ortak alan) ayırabilmesi için kanepelerden ziyade sandalyeleri kullanmaları gerekmektedir. Malzeme seçimi bölgeye bağlı olarak da değişecektir. Küçük ölçekli parçalar, karmaşık ayrıntılar ve benzersiz veya değerli malzemeler, sahiplerinin zevk aldığı samimi kişisel alanlara en uygun olanlardır. Sosyal mekânlarda kullanılan malzemeler, çok çeşitli faaliyetlere ve hedeflenen kullanıcılara uyacak şekilde daha dayanıklı olmalı, kamusal alanlardaki malzemeler kamu güvenliği ve dayanıklılık konularını dikkate almalıdır. Ofis çalışma alanlarındaki malzemeler, örneğin, kahve dökülmesine ve ağır çantalara dayanmalıdır; çocuk bakım merkezleri yaşa uygun olmalı ve yüksek enerjili küçük çocuklara hitap etmelidir; yüksek trafikli hastanelerin dayanıklılık, temizlik ve refaha ihtiyaçları vardır.

Etkinliğin doğası, eşsiz bireysel özelliklerimiz ve vücut ölçülerimizin bir araya gelmesi, mekândaki tepkimizi ve hareketimizi desteklemek için gerekli tasarım öğelerinin belirlenmesini sağlamaktadır. Lawson, "The Language of Space" kitabında resepsiyonlar, bekleme odaları gibi alanlarda insan mesafeleri için tasarımın hassas zorluklarını anlatmaktadır. Resepsyonist ve bekleme koltukları arasındaki mesafe, ara sıra samimi konuşmaya izin verecek kadar yakın olmalı, ancak resepsyonistin bekleyen ziyaretçiler tarafından kaba kabul edilmeden çalışmasına izin verecek kadar uzak olmalıdır. Mekânsal düzen, özellikle mesafe ve sandalye düzeni, insanların nasıl etkileşime gireceğini belirlemektedir; ancak, Lawson'ın hobilerinden birinin kötü tasarlanmış resepsiyon alanlarını fotoğraflamak olduğu nadiren düşünülmektedir.

Kişisel mekân ve alansallık, astronotların seçim sürecini ve uzay istasyonlarının tasarımını bile etkileyecek kadar kritik tasarım unsurlarıdır. NASA için hazırlanan teknik bir rapor, diğer insanlardan uzaklaşma fırsatının psikolojik sağlık için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Uzay

istasyonu için mimari yönergeler, manzara ve sesleri ortadan kaldıran duvarlar ve kapılar tarafından desteklenen görsel ve akustik mahremiyet de dahil olmak üzere, uzay uçuşu ortamlarında mahremiyetin önemini vurgulamıştır; fiziksel mekânda insanların yayılımı yoluyla fiziksel mahremiyet; sanitasyon ve hava filtrasyon sistemleri ile koku gizliliği; genişlik izlenimi yaratmak için iç duvarlar için nispeten açık renkler önerilmiştir (Harrison, Caldwell ve Struthers, 48 Six Critical Theories 1988). İlginç bir şekilde, bu raporda "kişisel mekân ve bölgenin kültürel belirleyicilerinin tasarım sürecinde göz ardı edilemeyeceği" belirtilmiş, Tavsiye 59'da "Olağandışı kişisel mekân gereksinimleri olan kişileri seçmeyin" ifadesi yer almıştır.

Kişisel mekân teorisi özünde tasarım sürecinde kullanıcının mekânsal ihtiyaçlarını ön planda tutmanın bir hatırlatıcısıdır. Mobilyaların bir odaya yerleştirilmesinin tasarlanması ister toplu taşıma araçlarında oturma ister bir kamu bankının uzunluğu olsun, kişisel mekân teorisinin bilinçli düşünülmesi, 'insanı barındırmak, ayırmak, yapılandırmak ve organize etmek, kolaylaştırmak, yükseltmek ve hatta 'insan mekânsal davranışını' kutlamak için araç oluşturmaya yardımcı olmaktadır (Lawson, 2001, s.4).

2.5 Kamusal Mekân Donatıları ve Cinsiyete Duyarlı Park Tasarımında Kişisel Mekân

Tasarımda geleneksel olarak fayda sağlayan mütevazı kamu oturakları veya park bankı, kamusal mekânımızda ve kamusal mekânın arketipik sembolünde önemli bir özelliktir. En iyi uygulama kamusal mekân politikası ve kentsel tasarım teorisyenleri William H. Whyte ve Jan Gehl, düşünülerek tasarlanmış sokak mobilyalarının (banklar, koltuklar, çıkıntılar, duvarlar ve bitki saksıları) bir topluluk hissi yaratmaya ve olumlu sosyal etkileşimleri desteklemeye yardımcı olduğunu hatırlatırlar. En iyi şekilde kullandıklarında, kamu bankları misafirperverdir ve herkese ücretsiz, erişilebilir ve eşitlikçi kamusal mekânın sağlandığı demokratik, samimi ve insan merkezli bir yerin somut sembolleridir. Kamusal banklar da düşman mimariye bir örnek olabilir; birçok şehir uyumayı önlemek için donatıların üzerine ekstra bölücüler eklemektedir, Doğu Çin'deki Shandong eyaletindeki yetkililer, keskin çelik sivri uçların yükseldiği ve geri çekildiği jetonlu park banklar kurmuşlardır.

Basit ahşap çitler ve metal kollardan oluşan klasik park bankı, toplumun değişen değerlerini yansıtacak şekilde gelişmiştir. Wi-Fi, güneş panelleri, aydınlatma ve telefon şarj istasyonlarını sorunsuz bir şekilde entegre eden akıllı banklar, kamusal mekânlarımızda giderek daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bu banklar hava kalitesi de dâhil olmak üzere atmosfer koşullarını izleyebilir hatta insanları soğutmak için dâhili fanları etkinleştirebilmektedirler. Kamu oturma donatıları, dolaylı ve açık bir şekilde diğer sosyal normları da iletmektedir. Okul çocuklarının arkadaşına ihtiyaç duyduklarını belirtmek için oturabileceği "buddy bench"lerden (dostluk yeri) Hollanda'da spor salonu üyeliklerini motive etmek için ağırlıklarını gösteren bir banka, dış mekân oturma donatılarının tasarımı ve kullanımı gelişmektedir.

Antropolojik fiziksel boyutlar (boy, ağırlık, oturma yüksekliği, kalça-diz yüksekliği vb.) anlayışını içeren en kullanışlı halka açık oturma birimleri, bireysel kişisel mekân baloncuklarına saygı gösterecek ve insanların yabancılardan uygun bir mesafede kalabilmesini sağlayacaktır. Şekil 3'teki fotoğraflar, Helsinki'deki basit oturma donatılarının nasıl hafifçe aralık durduğunu açıkça göstermektedir ve karlı bir kış gününde insanların kişisel mekân sınırlarını korumalarını sağlamaktadır.

Benzer boşluklar, Hong Kong'daki bulutlu bir günde iki yabancıyı kolayca aynı mekânı paylaştığı yuvarlak oturma donatılarında da belirgindir. Uzakta, merdivenlerdeki bir dizi renkli bitki, tapınağa girmek için bir tarafı ve ayrılmak için diğerini tanımlamaktadır. Çim, çıkıntılar ve basamaklar dâhil olmak üzere çevredeki peyzajın özellikleri ve şekli de ikincil oturmalara davet eder. İnsanlar bir yabancıyla yüz yüze oturduğunda rahatsız oldukları için, koltuklar birbirlerine bakmaz ve oturma seçenekleri, insanların arkadaşlarıyla daha yakın ve yabancılardan daha uzak oturmasını sağlamaktadır. Burada olmayan şey, kısıtlı hareket kabiliyeti veya görme bozukluğu olan kişilerin oturmasına ve kalkmasına yardımcı olan, güvenlik ve istikrar sağlayan kol dayanaklarıdır.

Bir yabancıyı bir bireyin özel mekânını istila etmeye davet eden buddy bench (dostluk yeri) fikri üzerinden, Leicestershire'dan bağımsız bir tasarımcı Lyndsey Young tarafından 2018'de 'Friendly bench' tasarlanmıştır. Şekil 3'te en alttaki fotoğrafta, entegre oturma alanına sahip

topluluk bahçesi, kullanıcılara (özellikle yaşlılar, yalnız ve sosyal olarak yalıtılmış kişiler) muhabbetin ve iletişimin hem arzu edildiğini hem de hoş karşılandığını açıkça belirtmektedir. Gehl, "Life Between Buildings" kitabında belirttiği gibi, insanlar açık mekânların ortasında (sığınma teorisi) açıkta ve rahatsız hissederler, bu sebeple entegre bitki örtüsü bir güvenlik hissi sağlamaktadır.

Şekil 3. Oturma donatıları- subtropikal Hong Kong, karlı Helsinki ve İngiltere banliyösünde.

Mekânsal düşünme, Viyana'daki popüler şehir içi halka açık parkların yeniden tasarımını da etkilemiştir. Çağdaş park tasarımı birden fazla kullanıcı grubunun eğlence ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamalıdır; parklar çocuklar için oyun alanları, ebeveynler için işyerleri, gençlik mekânları ve spor alanları ve emekliler için buluşma yerleridir. Ancak Avusturya'da yapılan bir araştırma ara geçiş dönemindeki kızların (10 ila 13 yaş arası) kısmen "erkek odaklı" mekânsal ve

fonksiyonel tasarım kalıpları nedeniyle parklardan ve halka açık mekânlardan uzaklaşma eğilimi gösterdiğini tespit etmiştir. Buna karşılık, Viyana'da öncü cinsiyete duyarlı park tasarımı bu geçiş dönemindeki kızlarla yeniden etkileşime girmiş ve genel kullanıcı sayısını artırmıştır. Kızların tercihlerini belirlemek için yapılan atölye çalışmalarından sonra, St. Johann Park ve Einsiedler Park (şimdi Bruno-Kreisky-Park) tekrar tasarlanarak, çok fonksiyonlu oyun alanları, sakin bölgeler, daha geniş yürüyüş parkurları ve aydınlatma, aktivitelere dönüştürülen futbol sahaları etkinlik alanlarına dönüştürülmüştür. Çim alanlarına basit 4 × 2 metrelik ahşap platformların eklenmesi, 'başarılı bir şekilde benimsenme adalarını oluşturmuş ve bunları mevcut ağaçlar arasında dikkatlice konumlandırarak, park içindeki mekânsal birimler için merkezler de oluşturulmuştur' (Jorgensen ve Licka, 2012, s. 232). Sıklıkla en iyi uygulamalara örnek olarak gösterilen projenin başarısı, rekreasyon alanları için cinsiyete duyarlı planlamanın resmi olarak Venna Park Tasarım kılavuzlarının bir parçası olduğu anlamına gelmektedir. Aşağıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi, mekân kullanımındaki bireysel farklılıkların düşünülerek değerlendirilmesinin, sağlık ve refah, sığınma teorisi ile düşünme üzerinde önemli etkileri vardır:

Yeşil alan, park ve meydanlardaki kadınların varlığı, eğer sahiplenme/benimseme arzuları dikkate alınırsa belirgin şekilde artar. Örneğin, hoş sığınaklar mevcutsa, tasarımın kendisi ve kullanım kuralları daha sessiz benimseme kalıpları uyguluyorsa, bir güvenlik duygusu varsa ve estetik ve atmosferik standartlar (görünüşe göre kadınlar için erkeklerden daha değerli/önemli) uyuyorsa, kadınlar sadece daha fazla sayıda olmakla kalmayacak, aynı zamanda davranışlarda cinsiyete özgü farklılıklar daha az olacaktır. Kadınlar, açık mekânların yoğun hareketli faaliyetler veya kendini tanıtmak için tasarlanan çevrelerde diğerler mekânlardan ziyade çok daha az bulunur veya toplanırlar.

(Harth, 2007)

2.6 İşyerlerinde ve Binalarda Kişisel Mekân Tasarımı

Çağdaş ofis işyerinin görünümü ve hissi son on yılda bireysel ofislerden ve işyerlerinden açık plana ve paylaşılan 'sıcak masalara' (farklı zaman dilimlerinde tek bir fiziksel iş istasyonu veya yüzey kullanan birden çok çalışanı içeren bir ofis organizasyon sistemi) dönüşmüştür. Görsel ve akustik izolasyon açısından hem mimari hem de psikolojik mahremiyetin yanı sıra, başkalarının erişilebilirliği üzerinde kontrol sağlanması gerekmektedir. Giderek artan sayıda araştırmaların desteklediği bir görüşe göre ne yazık ki, açık işyerlerinin tasarımı, çalışanların mutluluğunu ve üretkenliğini kolaylaştırmak yerine azaltmaktadır. Yaygın şikayetler, dikkatinin dağılmasını ne kadar kolay olduğunu, herhangi bir bireysel çalışmanın yapılmasının ne kadar zor olduğunu ve farklı kişilikleri, hijyen uygulamaları ve mekânsal beklentileri farklı olan insanlarla yakın fiziksel temasta çalışmanın basit duyuşal zorluklarını içermektedir. Açıkçası, çağdaş çalışma ortamlarındaki stresin büyük çoğunluğu, insanların kişisel mekânlarının iş arkadaşlarının artık yakın mesafelerde veya yakın aralıkta oturduklarından dolayı aşılması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. En iyi tasarım, insanların mekânı nasıl kullanacaklarını derinlemesine düşünme ile başlamaktadır. Özellikle Mimar Frank Gehry'nin MIT (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü) için yaptığı akademik bina tasarımı, insanların sosyal etkileşimleri aramak (veya kaçınmak) için mekânı nasıl kullanacakları düşüncesi ile tasarlanmıştır:

Birbirleriyle konuşması gereken yedi bölüm için bir binaları olacak. Aralarındaki münzevi olanlar etkileşim yolları bulacaktır ve bina bu etkileşimi kolaylaştırmak için işlev görecektir. Basit. Sadece kafeteryayı ortada tutmak ve dinlenme alanlarını kafeteryaya bakmak diğer profesörlerin ne zaman öğle yemeğine gideceklerini görebilmeleri ve "Ah Tanrım, onunla konuşmak istiyorum. O öğle yemeğine gidiyor, ben öğle yemeğine gidiyorum" demeleri anlamına gelecek. Bu kadar basit ve bence bu kadar kolay işe yarayacak.

(Gehry, 2004)

Kişisel ve sosyal mekân ihtiyaçları hakkındaki bu farkındalık, Çinli mimar ve 2012 Pritzker Mimarlık Ödülü sahibi Wang Shu'nun uygulanmasında da belirgindir. Yüksek katlı bir apartmanın (Hangzhou, Çin'deki Vertical Courtyard Apartments, 2002-2007) tasarımını hatırlatan Wang Shu, mahalle bağı kurmak için her aileye nasıl küçük bir avlu ve her 10 aileye küçük bir ortak avlu verdiğini anlatmıştır. Kişisel mekân terminolojisinde, bu hem özel

kişisel mekânın hem de sosyal mekânın sağlanmasıdır. Wang Shu yakın zamanda binayı ziyaret etmiş ve insanların mekânı farklı bir şekilde kullandığını gözlemlemiş, zemin kattaki ortak avlunun boş ve kullanılmamış, çok tozlu olduğunu görünce hayal kırıklığına uğramıştır. Bununla birlikte, beşinci kat avlusunda, genç bir çocuk ödevini yaptığını ve on birinci katta, çiçekler ve ağaçlar ile güzel bir bahçe oluşturduğunu görmüştür. Çin'den gelen bu örnek, farklı insanların aynı mekânı nasıl farklı şekilde kullanacağını göstermektedir.

2.7 Kişisel Mekân Teorisine Sürekli İhtiyaç

Proksemi ve birçok ve çeşitli kişisel mekân tercihlerini karşılama ve tasarlama ihtiyacı, bu kısa örneklerde açıkça görülmektedir. Bununla birlikte, düşündürücü bir elbise, kişisel mekânlara yönelik devam eden ihtiyacı vurgulamaktadır. Medya sanatçısı Kathleen McDermott, toplu taşımacılıkta kalabalıktan dolayı sık sık sıkıştırdığından gittikçe genişleyen bir çan etekle motorlu bir "kişisel mekân" elbisesi yaratmıştır. Bu tür ekstrem moda eşyaların kentsel çevremizde günlük kullanılması muhtemel olmasa da bu elbise her birimizin bizimle taşıdığı 'görünmez' balonun eşsiz bir hatırlatıcısı olarak hizmet etmektedir. Harika mekânlar yaratmak için tasarımcılar kişisel mekân teorisiyle düşünceli bir şekilde ilgilenmeli ve insanın mekânsal ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasını sağlamalıdır.

Teşekkür: Bu çeviri İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ tarafından verilen Peyzaj Tasarımında Ekolojik Yaklaşımlar yüksek lisans dersi kapsamında yapılmıştır. Teşvikleri ve yardımları için teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKLAR

- Barefoot, J., Hoople, H. & McClay, D. (1972). Avoidance of an Act which Would Violate Personal Space. *Psychonomic Science* 28(4): 205–206.
- Cushing, D. F., & Miller, E. (2019). *Creating Great Places*. New York: Routledge.
- Easterbrook, M. J. & Vignoles, V. L. (2014). When Friendship Formation Goes Down the Toilet: Design Features of Shared Accommodation Influence Interpersonal Bonds and Well-being, *British Journal of Social Psychology* 54(1): 125–139.
- Festinger, L., Schachter, S. & Back, K. (1950). *Social Pressures in Informal Groups: A Study of Human Factors in Housing*. Oxford: Harper.
- Gehry, F. (2004). Reflections on Designing and Architectural Practice. In R. J. Boyland & F. Collopy (Eds.), *Managing as Designing*. Stanford, CA: Stanford University Press, 19–35.
- Gessaroli, E., Santelli, E., di Pellegrino, G. & Frassinetti, F. (2013). Personal Space Regulation in Childhood Autism Spectrum Disorders. *PLoS ONE* 8(9): e74959.
- Graziano, M. (2018). *The Spaces Between Us: A Story of Neuroscience, Evolution, and Human Nature*. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, E. (1959). *The Silent Language*. New York: Doubleday
- Hall, E. (1963). A System for the Notation of Proxemic Behavior. *American Anthropologist* 65(5): 1003–1026.
- Hall, E. (1966). *The Hidden Dimension*. New York: Doubleday.
- Harth, A. (2007). Open Space and Gender: Gender-Sensitive Open-Space Planning. *German Journal of Urban Studies* 46(1). Retrieved from www.difu.de/publikationen/open-space-and-gendergender-sensitive-open-space.html
- Hediger, H. (1950). *Wild Animals in Captivity*. London: Butterworths Scientific Publications.
- Herrington, S. (2017). *Landscape Theory in Design*. New York: Routledge.

Jorgensen, A. & Licka, L. (2012). Anti-planning, Anti-design? Exploring Alternative Ways of Making Future Urban Landscapes. In A. Jorgensen & R. Keenan (Eds.), *Urban Wildscapes*. New York: Routledge, 221–236.

Lawson, B. (2001). *The Language of Space*. New York: Routledge.

Middlemist, R. Knowles, E. & Matter, C. F. (1976). Personal Space Invasions in the Lavatory: Suggestive Evidence for Arousal. *Journal of Personality and Social Psychology* 33(5): 541–546.

Nussbaumer, L. (2013). *Human Factors in the Built Environment*. London: Fairchild Books.

Ozdemir, A. (2008). Shopping Malls: Measuring Interpersonal Distance under Changing Conditions and across Cultures. *Field Methods* 20: 226–248.

Sommer, R. (1969). *Personal Space; the Behavioral Basis of Design*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.

Sorokowska, A. et al. (2017). Preferred Interpersonal Distances: A Global Comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 48(4): 577–592.

URL-1, (2020). <https://tr.wikipedia.org/wiki/Teori>, (accessed in: 09.10.2020), (In Turkish).

BİBLİYOGRAFYA

Hamilton, D. K. & Shepley, M. (2010). *Design for Critical Care: An Evidenced-Based Approach*. Oxford: Elsevier.

Hamilton, D. K. & Watkins, D. H. (2009). *Evidence-Based Design for Multiple Building Types*. New York: Wiley & Sons.

Milburn, L.-A., Brown, R., Mulley, S. & Hilts, S. (2003). Assessing Academic Contributions in Landscape Architecture. *Landscape and Urban Planning* 64: 119–129.